

Jubilæer, »folkelighed« og teorier – litteraturoversigt og bibliografi

af Jørn Hansen og Niels Kayser Nielsen

I det følgende skal nogle af de idrætshistoriske og kropskulturelle værker, der er udkommet det sidste års tid, omtales sammen med en opdatering af den fortløbende bibliografi på området. Måtte centrale værker være forbigået vores opmærksomhed, skal dette beklages. Den bedste sikkerhed for at blive omtalt i denne oversigt, som foreningens medlemmer hævder at de bruger og har nytte af, er at tilsende Idrætshistorisk Forening et eksemplar, eller i det mindste en titelangivelse.

Indenfor de nærmeste år kan vi imødesee en stribe af jubilæumsskrifter i anledning af de mange 125- og 100-års jubilæer, der kendetegner idrættens verden i disse år. Enkelte klubber og foreninger har allerede i de foregående år haft sådanne jubilæer og i den anledning udsendt skrifter, der fortæller historien om, hvorledes deres idrætshistorie indtil nu er forløbet. Men heldigvis er der i det forløbne år kommet nye bøger til, som idrætshistorieforskningen og de alment idrætsinteresserede kan have glæde af. End så længe har forskningen på det idrætshistoriske område herhjemme fortrinsvis bevæget sig på synteseplan, og det er derfor glædeligt, at der efterhånden er ikke så få skrifter, som anskuer idrættens historie ud fra et lokalt synspunkt. Det muliggør en uddybelse og en korrigerende af de undertiden vidtløftige og modelagtigt hårdtpumpede opfattelser

af idrættens historie i de første år. Mytterne herom flourer som bekendt stadig.

Ét af de bedste af jubilæumsskrifterne er *Paul Høj m.fl. (red.): Sporten i Horsens 1882-1990*, der udkom ved juletid i fjor. Her kastes der lys over ikke mindst boldspillets historie, som vi stadig – i modsætning til gymnastikken – savner viden om på lokalt og regionalt plan. Bogen, der er velskrevet og forsynet med et væld af gode billeder (bl.a. fra Albert Rasmussens store arkiv), viser bl.a., at arbejderungdommen i Horsens ikke altid befandt sig godt i den tidlige borgerlige idrætsorganisering med en anden omgangstone end den, man var vant til fra arbejdsplads og lokalkvarter. Horsens Boldklub var blevet stiftet i 1882 som en forening for borgerskabet, medens Horsens Idrætsklub Fremad fra 1890'erne, som straks havde fodbold på programmet, var den arbejdende ungdoms forening, indtil begge foreninger i erkendelse af, at man i mangt og meget dyrkede den samme idræt på den samme måde, gik sammen i 1915 og stiftede Horsens forenede Sportsklubber. Heldigvis er der også fyldige beskrivelser af idrætslivet i mellemkrigstiden, og spørgsmålet er, om ikke tiden er inde til, at man fra idrætshistorisk side begynder at interessere sig mere grundigt for denne tid, i stedet for altid at have blikket rettet mod de

heroiske første årtier. Bogen indeholder desuden mange oplysninger om bane-forhold og klubhus og kaster på denne måde lys over det forhold, at idrættens landskabelige og arkitektoniske rammer ikke kun er øvelshuse, gymnastiksale, heksehuse og haller. – I Horsens har cricketinteressen altid været stor, og sammen med jubilæumsskriftet fra Hjørring Idrætsforening, der kom i 1986, har man her et godt udgangspunkt for at belyse cricket'ens historie, der herhjemme er så overset. HfS's jubilæumsbog er med andre ord blandt de bedre af slagsen.

På Sydlyn har skyttesagen altid stået stærkt, og der er derfor meget fornuft i, at man her udsender *Svendborg Amts Skytte-, Gymnastik og Idrætsforening. 125 års jubilæumsskrift*. Det er desværre blevet en lidt sørgmunter historie, der bærer præg af, at skyttesagen i dag er en efterklangssag. Bogen fortæller sig i høj grad i redegørelser for geværtyper og patroner og skæmmes af et ikke alt for grundigt research-arbejde. Således hedder det (s. 23): »I mange år havde vi Stenstrup Kro til at hygge om os. Der var en dame, jeg mener hun hed Helga, hun serverede for os i 25 år, det må have været en slags idealisme, eller måske var det blevet en tradition for hende«. Femogtyve års hygge om skytterne, og så kan man ikke engang huske Helgas efternavn. That ain't a way to treat a lady! Men bogen rummer også sine perler. Der er det berømte billede af skyttefesten ved Kværndrup 30.9. 1867, dvs. fra samme lokalitet hvor man nu hvert år 3. onsdag i september afholder det navnkundige Egeskov Marked, hvor B-holdets Danmark mødes omkring folkelige beskæftigelser og fornøjelser. Der er adskillige billeder fra Ollerup

stadion (det sydlige af dem). Der er et billede fra 1957 af en flok kønne håndboldpiger fra Gudbjerg (men ikke et ord i den forbindelse om GOG og det kæmpestore stykke folkekulturelle arbejde, man her har lagt for dagen, længe inden der var tale om paragraf 7 og 10 og andre topstyrede projektmagier). Og der er en pudsig passus om, at ved skyttefesten i Kværndrup i 1916 blev de, der dansede den moderne pardans i stedet for »folkedans«, smidt ud. – Det er lidt synd for de gæve skytter fra Sydlyn, at man ikke kommer uden om, at en vis træthed præger deres jubilæumsskrift.

Jubilæumsskriftet *Odense Amts Skytteforening 1866-1991*, redigeret af Hans Henrik Jacobsen, bærer præg af at være kommet i kyndige hænder. Her er der, som hovedregel, tale om grundig forskning med flittige arkivstudier. Resultatet er blevet en læseværdig bog, der har sin styrke i redegørelsen for den ældste periode, hvor der peges på, hvilke lokaliteter på Fyn, der især var skyttebegeistrede, da sagen blev bragt på bane. Her plottes endnu en række lokaliteter ind på landkortet. Det fremgår, at omkring Assens og Bogen er man i begyndelsen ikke »skyttevakt«, og oppe i Klinte er man endog helt ligeglad. På Hindsholm, en friskoleegn, strutter man derimod af begejstring. De ledende folk i oprettelsen af O.A.S., dvs. Klaus Berntsen, kaptajn Klüver og den sportsinteresserede lærer Lauritzen på Odense Katedralskole, som idrætten på Fyn skylder så meget, portrætteres uden heltedyrkelse, hvor man i øvrigt bemærker, at forfatteren, jvf. kildematerialeoversigten, ikke har frekventeret Klaus Berntsens erindringer. Det er ellers idrættshistorisk fornøjelig og nyttig læsning, som

desuden viser, at idrætten, selv når den har tendens til autonomisering og parcellering, altid er sammenvævet med samfundsmæssige forhold. Nok så væsentligt er det imidlertid, at forfatteren heller ikke har kikket i Rigsdagstidende vedrørende skyttesagen. Det er formentlig årsagen til den noget ejendommelige opstilling (s. 40) over O.A.G.'s økonomiske forhold, i dette tilfælde i 1868, hvor de offentlige tilskud ikke figurerer, til trods for at det forlængst, af Niels Kayser Nielsen, er påvist, at staten subsidierede sagen fra første start. Som følge heraf tegnes der endnu en gang billedet af en folkelig »græsrodsbevægelse«. Nu som før holder denne konstruktion af idrættens folkelighed ikke vand. Folkeligheden har fra begyndelsen nydt godt af det offentliges interesse i folkeligheden og dermed borgere i aktivitet og bevægelse. Nu som før ville statsmagten, at borgerne skulle italesættes og i-vigør-sættes, uanset hvordan de i øvrigt havde det.

Et nok så udogmatisk billede af idrætten og idrættens folkelige tilknytninger tegnes i *Verner Bruhn: Sardinien er en dum fisk?*, som er titlen på Ribe Amts Gymnastik- og Ungdomsforenings jubilæumsskrift i anledning af dens 25-års jubilæum. Bag den lidt pjankede titel gemmer der sig én af de bedste bøger om dansk idræt, der er skrevet siden den idrætshistoriske forskning tog sin begyndelse omkr. 1980. Bogen ligger i forlængelse af Verner Bruhns *Plint og talerstol* fra 1979, som stadig er et af den danske idrætshistoriske forsknings klassikere, men viser samtidig en idrætsforsker, der ufortrødent kaster sig ind i nye problemstillinger. Denne gang handler det om en debat om »det folkelige«. På

en god måde lykkes det Verner Bruhn, bl.a. i et lavmælt, men overbevisende opgør med de mest »frelste« inden for DDGU, såsom Poul Erling Christensen, der (s. 19) »ikke har noget imod at være frelst«, at vise, at grundtanken i den liberale folkelighed er, at man udogmatisk og uden social majorisering tør forholde sig til nye samfundsmæssige erfaringer af social og kulturel art – med samtalen og dialogen som det bærende element. I modsætning til Svendborg Amt-bogen, der skyer eliteilden, tager Verner Bruhns bog tyren ved hornene og giver et fyldigt portræt af Sædding-Guldager Idrætsforening med dens kombination af eliteidræt og breddeidræt og svømmere på verdensplan. Dem er der her også blevet frihed til at omtale, sammen med et portræt af bl.a. idrætsforeningerne i Ølgod. Denne bog bør være uomgængelig for enhver, der arbejder med idrætspolitik og -sociologi samt for enhver der stigmatiserer foreningsarbejdet som en død sild. Der er – en masse – stilfærdige og velovervejede tanker at blive klogere af, hvis man ellers tør. Det er fristende at citere løs, men det er bedre at læse selv...

Også Arne Rahbeks lille bog om *Holger Nielsen – portræt af en dansk idrætspioner* fortjener at blive læst. Vel er det ikke de epokegørende nye ting, der bliver fortalt, og vel er det kilde-mæssige arbejde ikke alt for grundigt, men det er velgørende at se en dansk sportsmand portrætteret, ovenpå de mange lobhudlinger af gymnastikkeresiet. Velgørende er det desuden, at der ærligt stilles spørgsmålstegn ved, om Holger Nielsen nu også var opfinder af håndboldspillet. Andre, herunder lektor Bjarne Andersen, Institut for Idræt, O.U., mener at R. N. Ernst

allerede i 1897 i Nyborg havde lavet et regelsæt for et håndboldlignende spil. Arne Rahbeks bog er en fin lille publikation, men den viser samtidig, at vi i Danmark har meget at lære endnu i forhold til fx. idrætsmuseumsvirksomheden i Sverige.

En anden spændende lille publikation er *The Silkeborg Old Student's Association: Værsgo 1928-1990* om Junkers Gymnastikinstitut i Silkeborg, som jvf. Grå Borup-Nielsens artikel i Idrætshistorisk Årbog 1990 kaster et nyt og interessant lys over den danske gymnastiks kulturelle diffusion.

Den samme ros kan man desværre ikke give til *Winnie Brandt Madsen og Erling B. Andersen: Idræt og samfund – en kortlægning. Emnehæfte nr. 4 fra Idrættens Forskningsråd*. Idrættens Forskningsråd i Danmark skal man ikke tage fejl af, men der er dog tidligere fra samme råd kommet et par små nøgterne publikationer. Denne gang tror man ikke, at forfatterne har været ved deres fulde fem, men det hævdes, at det har de i høj grad været. Publikationen er så smækfyldt med faktuelle fejl, idrætspolitiske og -historiske unøjagtigheder samt en række fordrejninger af institutionelle forhold, at den, også i betragtning af det rettelsesblad der allerede nu ledsager den, bør tages med et gran Alka Seltzer. Bogen giver på ingen måde et dækkende billede af den danske samfundsfaglige idrætsforskning. Den kan ikke anbefales.

Det kan til gengæld *Nyt Forum for Kvindeforskning*, 11. årgang, nr. 1 (1991). Kvindeforskningen har altid haft den frihed i henseende til kropskulturel forskning, at man ikke skulle puttes i den indsnævrende spændetrøje, som hedder at man skulle beskæftige sig med kroppen i bevægelse. Det

har givet kvindeforskningen mulighed for at se uhildet på bevægekroppen. Det kan derfor ikke undre, at kvindeforskningen har leveret adskillige frugtbare bidrag til den kropskulturelle forskning. Det seneste bidrag til denne interessante synsvinkel på kombinationen af idrætshistorie og kropskultur er ovennævnte publikation. Det er én af den mere essentialistisk orienterede kvindeforsknings særkender, at man ikke skyder efter alt hvad der bevæger sig, men fastholder en traditionel europæisk forskelstænkning. Ligeværdsfeminismen kan godt lide stærke mænd, men i tidsskriftssammenhæng føler man sig alligevel tilsyneladende mest tryk ved de svage, bløde, som man ved hvor man har. Det er kendetegnende, at det eneste mandlige bidrag til dette nr. af tidsskriftet er skrevet ud fra en »blød mands« synsvinkel, som korresponderer med et gammelfeministisk standpunkt.

Ovennævnte publikation indeholder en række helt centrale tekster, der, skønt ufærdige, vil kunne bidrage til de næste års kropsovervejelser. Annette Michelsens symptompræcist aflæsende artikel om den Descarteslignende maskinkrop i form af Florence Griffith-Joyner og hendes besvær med at fastlægge en matrice af feminin-maskulin »availability« snakker godt sammen med Rosi Braidottis gamleuropæiske forsvar for det Andet i form af kvindens enhed af begærkrop og organkrop. Braidotti redegør tankevækkende for de angreb på kropslighed og subjektivitet, som den nye gen-biologisme åbner mulighed for. Efter kunstig menneskeskabelse, transplantation og mediedubblering trues, som Christoph Wulf gjorde opmærksom på for et par år siden, subjektet som

kropslig entitet. Guds død erstattes af tendensen til subjektets død og kroppens død. Når en moder kan agere fødefabrik for fødsel af sit barnebarn, er enhver tale om kroppen som basis for et organisk liv en saga blot. Når man kan skaffe sig »frosne fostre fra Korea eller Indien, nyrer fra Brasilien, hornhinder fra Columbia osv.« giver det så mening at rejse spørgsmålet om regional eller national kropslighed som fundament?

Det vil *Helge Krarup og Lars Møller: Da sporten var ung. En billedkavalkade fra 1920 til 1945* tilsyneladende gerne. Her er et væld af sjove og muntre billeder, der fastholder det sjove og det legemæssige i sporten, men det er påfaldende, at der er mange billeder, som omhandler det nationale som identifikationsmarkør. Sigtet med bogen er noget uklart, da der savnes uddybende forklaringer, men måske man vil vise, at kroppen »altid taler sandt«. Det er dog nok et spørgsmål, og derved falder bogen, måske uden at ville det, i den grøft, som hedder, at idrætten og kropskulturen kan anskues isoleret. Herved forveksler man proces med produkt.

Den bløde mand i årets idrætshistoriske udpluk er repræsenteret ved Hans Bonde. Han har ladet sin licentiatafhandling om *Kroppens sprog* rundsende. Den har undertitlen »Dansk idræt i køns- og religionssociologisk lys, 1880 – ca. 1935« og tilkendegiver dernæst, at den bl.a. vil anskue kroppen i lyset af »kroppens semiotik«. Det er store ord, som ikke indløses. Afhandlingen består af en sammenstykning af en række af forfatterens tidligere artikler, som ikke bærer præg af et større kendskab til tegnforskning. – For den læser, der er fortrolig med én eller fle-

re af Hans Bondes mange glimrende artikler om krop og mand(l)ighed, føjes her ikke meget nyt til, men nu er hans produktion da blevet samlet. Afhandlingen er på 177 s. og savner beklageligvis også kendskab til almene religionssociologiske problemstillinger.

Blandt de mest spændende publikationer i 1990 må nævnes Ejgil Jespersens hæfte *Kroppens oprejsning. Forarbejde til en folkelig idrætspsykologi*. Her er et væld af originale tanker, der er helt løsrevet fra tidens moderetninger. Forfatterens styrke er, at han insisterer på at fastholde det specifikt kropslige i enhver erkendelse, hvorved den kinæstetiske sans nødvendigvis rykker frem i billedet, i overensstemmelse med de overvejelser, der præger fænomenologiske filosoffer som Løgstrup, Merleau-Ponty og Michel Serres. Man kan kun håbe på, at Ejgil Jespersen får mulighed for at uddybe sine overvejelser i et større værk.

Ejgil Jespersen bidrager også med en vægtig artikel i *Centring nr. 25: Idrætsteori under forvandling*, som sammen med *Idræthistorisk Årbog 1990* og *Den jyske Historiker nr. 53: Krop, bevægelse og identitet* giver et fyldigt og opsamlende billede af, hvor den danske idrætshistoriske og kropskulturelle forskning befinder sig, ca. 10 år efter at den tog sin begyndelse.

Den danske idrætshistoriske forskning kan med fordel sammenholdes med den øvrige nordiske. Og vi bør fra dansk side være opmærksomme på de mange nye tiltag, der her foregår. Fra svensk side er der måske ikke så meget at hente m.h.t. nytænkning. Her fortsættes der i vante spor, med dygtige traditionalistiske studier, sådan som de kommer til udtryk i det som altid velre-

digerede *Svenska idrottshistoriske förningens årsskrift: Idrott, historia och samhälle*. I årgang 1990 hæfter man sig især ved en spændende (pilot)undersøgelse af Ulla Johansson, som dokumenterer, at de to Stockholmsforeninger AIK og Djurgården i deres startfase ikke var ledet af folk fra overklassen og middelklassen. I modsætning til, hvad der fremgår af Bode Janzons studier af idrætten i Göteborg spillede »flipproleterne« ikke en nævneværdig rolle i Stockholms tidlige idrætsverden. Her stod arbejderklassen langt stærkere.

Glædeligt er det også, at *Historisk Tidsskrift för Finland* i deres årg. 76, nr. 1 (1991) har helliget sig idrættens historie. I det frodige finske idrætshistoriske og kropskulturelle miljø, der i lighed med den finske socialisationsdebat i 1980'erne fastholder sin evne til selvstændighed og åben modtagelighed for kontinentale inspirationer, kan man her altid vente sig nye og inspirerende tilgange. Det gælder også ovenstående temanummer. Her vrimler det med originelle og udogmatisk tanker, som belyser den særegne finske idrætshistoriske udvikling med dens stærke klassekampsorientering, som adskiller sig væsentligt fra for eksempel en dansk grundtvigiansk korporatistetænkning. I Henrik Meinanders oversigtsartikel om den idrætshistoriske forskning i Norden har man rig lejlighed til at se, hvorledes Norden opfatter det »danske kaos«. Artiklen anbefales på det varmeste – den er, med udgangspunkt i det vellykkede Nordiske Idrætshistoriske Seminar på Lysebu i 1989, skrevet med et kærligt outsider-blik af en mand med check på tingene.

Frank Teichmanns store afhandling,

publiceret i serien *Europäische Hochschulschriften*, om *Henning Eichberg – nationalrevolutionäre Perspektiven in der Sportwissenschaft*, rejser det fundamentale spørgsmål, om idrætten og bevægekulturen kan anskues an sich og gøres til genstand for en selvstændig videnskabelighed – eller om idrætten og kropskulturen bør ses i lyset af det omgivende samfund, som genererer idrættens og kroppens autonomisering. Eichberg hælder mest til den første anskuelse. Teichmann til den sidste, og argumenterer i sin bog for, at der i betragtning af idrætsvidenskabens labile fundament er åbnet vej for, at »kropsfundamentalister« såsom H. Eichberg har kunnet vinde indpas indenfor idrætsforskningen. Teichmann beskæftiger sig i øvrigt med H. Eichbergs tidligere forbindelser til den yderste højrefløj indenfor vesttysk politik og bidrager med sin bog til den i Danmark og Tyskland løbende debat om Henning Eichbergs kontinuerede tilhørsforhold til denne konservative kulturkritiske observans og sætter sagen ind i nye europæiske sammenhænge. Denne debat skal ikke tages op her. H. Eichberg vil i den nærmeste fremtid, i det tyske tidsskrift *Stadion*, tage til genmæle overfor kritikken.

Der er i Danmark ikke mange, som beskæftiger sig med engelsk idræts historie, men til befærdelse for de få skal der alligevel peges på det mesterværk, som medstifteren af *The British Journal of Sports History*, der nu hedder *The International Journal of the History of Sport*, Richard Cox, har udgivet med titlen *Sport in Britain. A Bibliography of Historical Publications 1800-1988*. Dette værk vil fremover stå som en milepæl i den engelske idrætshistoriske forskning. Som noget særligt nyt-

tigt bemærker man, at de regionale og lokale studier figurerer i rigt mål. Som eksempel kan nævnes den engelske brydning. Den har altid stået stærkt i landets nordvestlige og sydvestlige egne. Der er da også taget hensyn hertil i bibliografien. Blot undrer man sig over, at man skal slå op under wrestling (s. 66) for at finde henvisningerne til studier i wrestlingen i Cumberland og Lake District, mens man kan slå op under landskabet Cornwall (s. 79 f.) for at finde litteraturen om den frodige brydningskultur i denne del af landet. Med den fyldige indholdsfortegnelse løses den slags problemer dog glat. Mere betænkeligt er det, at kun værker, der beskæftiger sig eksplicit med idræt, er medtaget. Donald A. Reid er således i det nyttige personregister anført med bl.a. titlen på sin store Ph. D.-afhandling »Labour, Leisure and Politics in Birmingham, c. 1800-75«, mens hans artikel om de »blå mandage«, der oprindeligt trykt i Past and Present også er oversat til tysk, ikke figurerer – til trods for at den kaster lys over de rammer, inden for hvilke idrætten udfoldede sig. Her er vi igen tilbage ved spørgsmålet om, hvorvidt idrætten kan anskues an sich. Det kan dernæst også undre, at der er medtaget litteratur om »bear baiting«, men ikke om »bull baiting«, når sidstnævnte idræt var langt hyppigere forekommende (det blev i løbet af 1700- og 1800-tallet svært at opdrive bjørne, hvorimod bønderne på kroer og værtshuse rask væk faldbød deres tyre og stude til en gang »baiting« – med væddemål). Disse problematiseringer skal dog ikke ændre ved, at der her er tale om et mesterværk, som vi i Danmark må mis-

unde briterne. Vi savner fortsat en registrant over den trykte idrætshistorisk relevante litteratur, for slet ikke at tale om den utrykte.

Blandt de engelsksprogede udgivelser skal *Mike Featherstone, Mike Heworth og Bryan S. Turner (red.): The Body* fremhæves. Bogen består af en række artikler, som tidligere har været trykt i *Theory, Culture and Society*, samt enkelte dugfriske bidrag. Det gælder således Bryan S. Turners artikel »Recent Developments in the Theory of the Body«, der påviser kroppens tavse status i sociologien og social teori. Blandt de væsentligste bidrag i bogen er desuden Stephen Mennells Elias-inspirerede artikel om appetittens civilisering, som følges op af Bryan S. Turners »The Discourse of Diet« og Featherstones artikel om kroppen i konsumsamfundet, der bl.a. beskæftiger sig med slankheds-kravets terror.

Som den sidste bog fra indeværende års publikationer skal nævnes *David Le Breton: Du Corps et modernité*, som udover at levere en fyldig beskrivelse af kroppens tiltagende autonomisering og parcellering også gør rede for de betydningstillæggninger overfor kroppen, der åbnes op for i takt med, at kroppen kan anskues tilsyneladende mere og mere løsrevet. Le Bretons ærinde er at påvise, at der igen og igen gøres vold mod den tavse krop, især nu hvor den er blevet bragt frem i lyset som, i nogles øjne, den eneste forløser der er tilbage, hvis man vil forsvare forskelstænkningen. Kroppens nye problem er med andre ord, at den bruges til at vise, at den er det eneste saliggørende. Stakkels krop – hvad må den ikke lægge krop til.